

Marksizim ve Dil Felsefesi: Psikoloji Çerçevesinde Bir İnceleme

Büşra ALPARSLAN¹

ÖZET

Bu incelemede Volosinov'un Marksizm ve Dil Felsefesi eseri, psikolojiye getirdiği eleştiriler bakımından tartışılmıştır. Volosinov, Marksizm ve Dil Felsefesi kitabında her ne kadar Marksist ideolojinin dil felsefesini eleştirme amaçlı bir metin sunmuş olsa da dönemin psikolojik araştırmalarına ve yaklaşımlarına da çeşitli eleştiriler getirmiştir. Volosinov'un eleştirileri kendisinden sonraki dönemde yükselecek olan sosyal inşacılık yaklaşımının pozitivist psikolojiye getirdiği eleştirilerle belli noktalarda örtüşmektedir. Bunlar, bilinç, dilsel ontoloji, bağlam ve söylem başlıkları altında incelenmiştir. Volosinov'un dil felsefesi hakkındaki düşüncelerinin, kendisinden sonra yükselecek olan sosyal inşacılık ve söylemsel psikolojinin üzerinde yükseldiği zemini hazırladığı savunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Volosinov, dil felsefesi, sosyal inşacılık, eleştirel psikoloji

Marxism and Philosophy of Language: A Review With Psychological Perspective

ABSTRACT

Volosinov's, Marxizm and The Philosophy of Language is discussed within this review in terms of his critical approach towards psychology. With his text, Volosinov, offer a critic not only for Marxist philosophy of language, but also for modern psychology of his era. His criticism towards positivist psychology overlaps with the criticism of discursive psychology. These criticisms are reviewed under the conscious, linguistic ontology, context and discourse titles. It is argued that Volosinov's ideas regarding philosophy of language laid the theoretical groundwork for social constructivism and critical discursive psychology to stand on in the coming years.

Keywords: Volosinov, philosophy of language, social constructivism, critical psychology

GİRİŞ

Valentin Nikolayeviç Volosinov, 1895-1936 yılları arasında Rusya'da yaşamış bir dilbilimcidir. Düşüncelerinin temeli Mikhail Bakhtin'in dil ile ilgili yazılarına dayanır. Hatta bazı çevrelerde Bakhtin'in aslında Volosinov olduğu ileri sürülür. 1920 ve 1930'larda, Kagan ve Mededev ile birlikte dil felsefesi alanında çalışmalar yayınlamıştır. Aynı zamanda, Bakhtin'in dilbilim ile ilgili fikirleri temelinde çalışan ve Bakhtin Çevresi diye adlandırılan grupla beraber edebi işler de üretmiştir. Ancak dönemin Sovyet Rusya'sı tarafından pek onaylanmamıştır. Özellikle 1929 yılında yayınlanan Marksizm ve Dil Felsefesi (2001) Volosinov'un en önemli ve tartışma yaratan yapıtlarından biri olmuştur. Volosinov bu kitabında, dil felsefesi ve dilbilimin dönemi içindeki durumunu eleştirerek daha doğru bir bakış açısı oluşturmaya çalışır. Bu incelemede Volosinov'un Marksizm ve Dil Felsefesi eseri, bu metnin dil felsefesi anlamında durduğu yer ile psikolojiye getirdiği eleştiriler bakımından tartışılacaktır.

Kitabın psikolojiye bakışını incelemeye geçmeden önce Volosinov'un kavramlarına aşinalık kazanmak gerekir. Volosinov kitabı boyunca ideoloji, gösterge ve psişe gibi çeşitli kavramlardan bahsetmektedir. Bu metinde öncelikle Volosinov'un bu kavramlarla neyi kast ettiği açıklanacak, daha sonra Volosinov'un düşünceleri psikoloji bağlamında incelenecektir.

¹ Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, busraalparslan@gmail.com

Volosinov'un Dile Bakışı

Volosinov, kitabının ilk bölümünde ideolojilerin incelenmesi ve dil felsefesi başlığı altında dil felsefesinin Marksizm için taşıdığı önemi anlatma gayretindedir. Volosinov'a göre hayatı üretim ilişkileri üzerinden düzenleme amacındaki Marksist ideolojinin temelleri dil felsefesinin sorunları ile ilişkilidir zira ideoloji dilsel olarak kendini gösterir ve dilde yaşanır. Dolayısıyla, dil felsefesinin önemli sorunlarına değinmiş ve Marksizm'in dili ele alışı bakımından eksiklikler taşıdığını düşündüğü bilimsel yöntemlere eleştiriler getirmiştir.

Volosinov'un değindiği sorunlardan en önemlisi ideolojik gösterge sorunudur. Volosinov'a göre, herhangi bir ideolojik ürün bir şeyleri temsil eder ve bir göstergedir. Göstergesiz bir ideoloji mümkün değildir. Muhakkak bu göstergelerin fiziksel varlığı da vardır. Ancak, "Tıpkı ekonomide bir ekmeğin ederinin aslında sadece bir ekmeğin olmasıyla rağmen bir para miktarı ile denk olması gibi, her varlığın temsil ettiği bir anlam yani gösterge değeri vardır. Ancak kendi başına herhangi bir nesne gösterge olamaz; her şeyin göstergelliği toplumsallığından doğar" (Bayad ve Alparlan, 2017, s. 26). Doğal olarak her türlü üretim aracı ideolojik olabilir. Ancak ne nesne tam olarak gösterge olur, ne gösterge tam olarak nesne olur. Örneğin, ekmeğin hem kutsallığı ve emeği anlatan bir göstergedir hem de günlük olarak tükettiğimiz bir üründür. Bakkaldan ekmeğin alırken ekmeğin sadece ekmeğidir ancak uygun bağlamda ekmeğin, emek olabilir. Yani, Volosinov'un deyimiyle fiziksel dünyanın yanı sıra başında duran başka bir dünya vardır: Göstergeler dünyası. İdeoloji ile göstergeler bölgesi birbirleriyle çakışır. Her gösterge ideolojik olarak bir değerlendirilmeye tabii tutulur (doğru, yanlış vb.). Göstergeler dünyası ideolojiden bağımsız olamaz zira ideolojik olan her şeyin göstergesel bir karakteri vardır.

Volosinov, ideolojik gösterge ve toplumsal ilişki arasındaki ilişkiyi açıklarken aşağıdaki üç maddenin gerekliliğinden bahseder (2001, s. 48-49): 1) İdeoloji göstergenin maddi gerçekliğinden ayrı tutulamaz, 2) Gösterge somut toplumsal ilişki biçimlerinden ayrı tutulamaz ve 3) İletişim ve iletişim biçimleri maddi temelden ayrı tutulamaz. Bu maddelerin özü her ideolojik göstergenin belli bir toplumsal grubun, belli bir zaman ve mekânda oluşturduğu toplumsal ilişki düzleminde ortaya çıkmasıdır. Toplumsal değer kazanmayan hiçbir şey ideoloji dünyasına giremez.

Volosinov kitabının ikinci bölümünde dil felsefesi ile ilgili önemli yaklaşımlara değinmekte ve dil ile sözcüğün ne olduğuna dair fikir üretmektedir. Bu kavramların keskin biçimde tanımlanması imkânsız yakın bir görevdir. Dilbilimciler, dile ve sözcüğe, ses bilgisi (fonetik) veya dil bilgisi çerçevesinden bakma eğilimindedir ancak sadece bu alanlarda araştırma yapmak demek dilin ideolojik ve psikolojik yönünü göz ardı etmek demektir. Volosinov'a göre, ses bilgisine yöneldiğimizde seslerin fiziksel varlığını ve bu sesleri çıkarabilmekle ilgili fizyolojik konuları inceleyebiliriz ancak dilin özü ile bir bağlantı kurmuş olmayız. Ses bilimsel bir analiz sadece psiko-fiziksel ve psiko-fizyolojik süreçlere eğilmiş olduğu için aslında bir dil incelemesi yapmış olmaz zira iki biyolojik organizmanın etkileşimi doğrudan dil olgusu değildir. Volosinov'a göre dil, fizyolojik, biyolojik ve psikolojik gerçeklik alanları ile örgütlü toplumsal etkileşimin oluşturduğu birleşik alanın etkileşimi sonucu meydana gelir tıpkı yanma eyleminin gerçekleşmesi için maddenin atmosfer içinde olması gerektiği gibi dilin de var olabilmesi için ilişkisellik içinde olması gereklidir. Dolayısıyla, dil incelemesi yapılırken, dilin ilişkisellik ve psikolojik kısmını atlamamak elzemdir.

Dil felsefesinde inceleme nesnesi olarak dilin tanımlanması ve sınırlandırılması konusunda iki temel yönelimden bahsetmek mümkündür: Bireysel öznelcilik ve soyut nesnelcilik.

Bireysel öznelcilik, dilin dayanağının bireysel yaratıcı söz edimi olduğunu ve dolayısıyla dilin kaynağının psişe olduğunu iddia eder. Bu yaklaşımın Volosinov'un aktardığı şekliyle dört temel ilkesi vardır: "1) Dil etkinliktir; sürekli bir yaratım sürecidir. 2) Dilsel yaratıcılığın yasaları bireysel psikolojik yasalardır. 3) Dilin yaratıcılığı anlamlı bir yaratıcılıktır. 4) Durağan bir sistem (sözlük, dil bilgisi, ses bilgisi) olarak dil, deyim yerindeyse, dilsel yaratıcılığın sertleşmiş lavıdır." (Volosinov, 2001, s.97). Bireysel öznelciliğin önemli isimlerinden Vossler bu bahsettiğim ilkelerin içinde bireysel yaratıcılığa ayrı bir önem atfeder (Vossler 1910, akt. Volosinov, 2001, s. 100; Vossler, 1929, akt. Volosinov, 2001, s. 101). Hatta Vossler'e göre dilin temel tezahürü dil bilgisi ya da ses bilgisi değil bireysel yaratıcı söz edimidir. Volosinov, bu konuda Vossler'e hak verse de Vossler okulunun dilin içindeki ideolojik kökleri ayrı tutma çabası yüzünden ayrı düşerler. Volosinov'a göre bireysel öznelcilik yaklaşımı, dilin durağan olduğunu reddeder, dilin dinamik yapısını tanıyarak ancak dilin sosyal etkileşim ile şekillenen bir olgu olduğunu gerçeğini göz ardı ederek dili psişeye hapseder ve toplumsallıktan uzaklaştırır; dili bireyin deneyimleriyle psişesi içinde anlamlandırıldığı bir görüngü

olarak tanımlar. Bireysel öznelciliğe göre, dilin özü dilin tarihinde; dilin gerçekliği dilin üretiminde gizlidir. Dilin kurallarından öte kavranabilirliği önemlidir. Dilsel beğeni, dilin birliğini sağlar ve dilin tarihsel evrimi de bu beğenin ortaklaşmasına bağlıdır. Bireysel nesnelciliğe göre dilin en önemli noktası sözedimidir, sözcelemdir. Ancak bireysel nesnelcilik sözcelemini bireysel bir şey olarak tanımladığı için Volosinov'a göre toplumsallığı gözden geçirir.

Dil incelemesine yönelik ikinci yaklaşım olan soyut nesnelcilik, bireysel öznelci yaklaşımın aksine dili sabit durağan bir olgu olarak, “ses bilgisel, dil bilgisel ve sözlüksel dil biçimlerinin oluşturduğu bir sistem” olarak görür (Volosinov, 2001, s. 102). Bu yaklaşımda dilin dil bilgisel kuralları ve bu kuralların işlenişi çok önemlidir. Bu yaklaşımın temel ilkeleri şöyledir: “1) Dil bilincin sabit olduğu, kuralcı ve dural dilsel biçimler sistemidir. 2) Dilin yasaları verilen sistem içinde dilsel göstergeler arasındaki bağlantının dile özgü yasalarıdır. 3) Dile özgü bağlantıların ideolojik değerlerle ilgisi yoktur. 4) Bireysel konuşma edimleri, dilin konumundan bakıldığında, yalnızca normatif olarak özdeş biçimlerin tesadüfi saptırımları ve çeşitlemeleri ya da açık seçik ve yalın çarpıtmalarıdır.” Bu yaklaşıma göre, bireyin dil üzerindeki failiği neredeyse imkânsızdır, örneğin, dilin müsaade etmediği hiçbir anlam oluşturulamaz. Soyut nesnelcilik dili sistematik görür ama bu sistematiklik -tıpkı de Saussure'ün göstergelerin oluşumunu nedensiz görmesi gibi- (Bkz. (de Saussure, 2014) nedensizdir. Soyut nesnelciliğe göre dilin kuralları matematikteki formüllere benzer. Bir denklem kurulur ve o denklem işletilir. Denklemdeki işaretlerden biri değiştiğinde o artık yeni bir denklemdir. Bir başka deyişle dilin kuralları sabittir. Zamanla değişse bile, bir dönemde sadece bir kural olabilir; kendisiyle çelişen başka kurallarla beraber var olamaz. Soyut nesnelciliğin önemli isimlerinden de Saussure, dilin üç boyutundan bahseder: “Dil yetisi/söz (langage), bir biçimler sistemi olarak dil (langue) ve bireysel sözceleme edimi (parole). Dil ve sözceleme, dil-sözü oluşturur. Dil yetisi/söz, dilsel faaliyet gerçekleştirirken işin içine karışan tüm görüngülerin –fiziksel, fizyolojik ve psikolojik- yekûnu olarak anlaşılır.” (akt. Volosinov, 2001, s. 112). Ancak de Saussure'e göre dil yetisi/söz dilbilimin inceleme nesnesi olamaz zira söz çok yönlüdür; hem bireysele hem toplumsala aittir. Ancak dil, bir bütündür ve belli kurallar çerçevesinde var olur. Sözceleme ise bireysel bir irade ve anlık edimdir. Volosinov'a göre soyut nesnelcilik, dilbilimin inceleme nesnesinin ne olması gerektiğiyle ilgili soruna yanlış yaklaşmıştır. Dili belli başlı kuralların oluşturduğu bir sistem olarak görmek, ölü bir dili incelerken ya da yabancı bir dili çözmeye çalışırken geçerli olabilir. Ancak organik, yaşayan bir dili incelerken işimize yaramaz çünkü dilin dinamizmini, toplumsal olarak kurgulanışını; anlamın yaratılıp dönüşmesini bu yolla yakalayamayız.

Volosinov'un önem vererek değindiği bir diğer kavram olan anlatım/dışavurum kendisinin açıkladığı şekliyle, bireysel psişede var olan ve tanımlanmış daha sonra dışsal göstergeler yardımıyla, dışarıya doğru nesneleştirilendir. Anlatılabilir olmak ve dışa doğru nesneleşmek anlatım/dışavurum için temel iki öğedir. Anlatım/dışavurum teorileri genel olarak anlatılabilir olan şeylerin bir dönüşüme uğradığını (içten dışa aktarım esnasında) varsayar. Bu varsayımın kabulü, anlatım/dışavurumun en başta içeride oluştuğunu sonradan dışa yöneldiğini yani asıl dikkate değer şeylerin bireyin psişesinde olduğunu kabul etmek demektir. Bu, elbette, Volosinov'un kabul edebileceği bir şey değildir. Volosinov'a göre, anlatım/dışavurum yaşantıyı örgütler.

Volosinov'a göre, sözceleme toplumsal olarak örgütlü iki kişi arasında var olur. Her zaman gönderilenin bir kişi olması gerekmez; bazen daha çok kişi bazen de kimse olmayabilir. Gerçek bir kişi olmadığı durumlarda, konuşmacının içinde bulunduğu grubun bir temsilcisi olduğu varsayılır zira “Söz iki yönlü bir edimdir” (Volosinov, 2001, s. 147); hem sözü söyleyen hem dinleyen hem de bu ikisi arasındaki ilişkinin ürünü sözdür.

Volosinov'un Psikolojiye Eleştirileri

Volosinov, Marksizm ve Dil Felsefesi adlı kitabını her ne kadar Marksist ideolojinin dil felsefesine yaklaşımına bir eleştiri getirme amacı ile kaleme almış olsa da dönemin psikolojik araştırmalarına ve yaklaşımlarına da çeşitli eleştiriler getirmiştir. Volosinov'un pozitivist psikolojiye getirdiği eleştiriler incelenmiş ve bunların, bilinç, dilsel ontoloji, bağlam ve söylem başlıkları altında toplanabileceği görülmüştür.

1. Bilinç

Bu kısımda Volosinov'un pozitivist psikolojinin bilince yaklaşımına getirdiği eleştiriler değerlendirilecektir. Psikoloji bilimi, bilinç kavramını tartışmaya başladığı yıllarda, çeşitli tanımlar üzerinde tartışılmış olsa da genel olarak bilinci kişinin zihnindeki görüngüleri, bilişsel aktivitelere işaret etmek için kullanılmıştır ve kişinin bilinci bireysel olarak işlev göre bir özellik olarak tanımlanmıştır (Hilgard, 1980). Volosinov bu durumu, pozitivist psikolojinin, bilinci, ideolojiyi kapsayan bir görüngü olarak; ideolojiyi de göstergesi kaplayan bir kabuk gibi ele aldığı ve dolayısıyla iç etkiyi anlamak için sadece bir araç olarak gördüğü şeklinde yorumlamıştır (Volosinov, 2001, s. 50).

Volosinov'a göre bilinç göstergelerin cisimleşmesinden doğar ve yaşayan bir olgu haline gelir ve pozitivist psikolojinin bilince bakışı bu cisimleşme sürecini, göstergelerin anlamının başka göstergeler ile olan etkileşimi ile mümkün oluşunu gözden geçirir. Volosinov'un, pozitivist psikolojide eksik gördüğü nokta dolayısıyla, psikolojinin göstergeleri (ve bilinci) başka göstergelerle kurulan ilişkilerde aramayıdır. Volosinov'a göre göstergeler toplumsaldır yani ancak bilinçlerin etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır. Bireysel bilinç yalnızca psişede üretilmeyen ancak toplumsal olan bir görüngü ve sosyolojik bir bakış açısı ile anlaşılabilir. Volosinov'a göre, göstergelerin kişiye vereceği anlamı fizyolojik süreçler üzerinden bile farklılaşabilir. Örneğin, kişinin kalbinin hızla çarptığını, gözkapaklarının hızlıca inip kalktığını ve sık nefesler aldığını düşünelim. Bu insan kendi durumunu içinde bulunduğu duruma ve bağlama göre yorumlayacaktır. Sevdiği bir insanın karşındaysa bu fizyolojik halin işaret ettiği aşk olabilir; aldattığı eşinin karşısında ise korku; tez jürisinin karşısında ise heyecan olabilir. Fizyolojik belirtiler aynı olduğu halde ilham ettiği anlamlar birbirinden çok farklıdır. Bunun sebebi de fizyolojik süreçlerin dahi diyalogdan, toplumdan, bağlamdan kopuk olduğunda anlamsız olmasıdır. Dolayısıyla Volosinov'a göre insan psikolojisi, ideoloji göz önünde bulundurulmadan ve hatta ona dayandırılmadan çalışamaz zira bilinç bireysel psişede üretilmez, ideolojik iletişimin, bir toplumsal grubun göstergesel etkileşimin içindedir. Volosinov, bu örnekte olduğu gibi her göstergenin ideolojik bütünlük içinde incelenmesini savunur ve hatta içten dışa değil, dıştan içe bir inceleme yapılmasını; ideolojiyi ve toplumsallığı göz önünde bulundurarak psişeye bakılmasını önerir.

Pozitivist psikoloji dahilinde işlevsel psikolojiye göre yaşantının iki etkeni vardır: Yaşantı içeriği ve bu içeriğin işlevi. İçerik, psişik değildir, yaşantının fiziksel olarak var oluşu (mesela bir algı nesnesi) veya bir kavram olarak düşünülebilir. İşlev ise psişik yaşantı içindeki herhangi bir göstergenin işlevidir. İşlevsel psikolojinin araştırma nesnesi ise bu yaşantının göstergesi değil, bu yaşantının nasıl yaşandığıdır. Bir başka deyişle insanın ne düşündüğünü değil o düşünceye nasıl vardığını inceler işlevsel psikoloji. İşlevsel psikolojinin sıkıntısı Volosinov'a göre, psişe ile ideoloji arasında keskin bir sınır çizmesidir. Dolayısıyla anlamlar psişenin dışına itilir ve psişeye ait olduğu düşünülen her şey "bireysel" olarak incelenerek göstergesel içeriklerin işlevi olarak görülür. Volosinov ise ideolojik göstergenin hem psişenin hem de ideolojinin alanı olduğunu iddia eder. Ona göre psikoloji ile ideolojinin ortaklaştığı alan burasıdır. Her ideolojik içerik anlaşılacak zorundadır ve bu süreç içerisinde psişeden geçer. Her ideolojik içerik iç gösterge olarak psişenin parçasıdır. Dış gösterge ise iç göstergelerden (bilinçten) geçer ve dışarıda paylaşılan, aktarılan ve yaşanan bir gösterge olarak durur. Tekrar tekrar yaşanarak ve deneyimlenerek yenilenir.

Volosinov'a göre sözcenin sadece kendisini değil, etkileşimini de inceleme alanımız içine almalıyız zira sözcenin etkileşimi ideoloji ile yakından ilişkilidir. Bir iç göstergesi psişe bağlamında anlamak ve göstergesi konuya uygun bir ideoloji sistemi içinde anlamak arasında fark vardır tıpkı fiziksel bir nesnenin gözlemlenmesi ve kendi kendini gözlemlenme (içebakış) arasında da fark olduğu gibi. Ancak söz konusu fiziksel bir nesne ya da gözlem olmadığında, göstergeleri anlamada bir ortaklık olmalıdır zira içebakış bir anlama edimi oluşturur ve ideolojik yönelimlerden bağımsız değildir. Aynı şekilde, dış göstergelerin anlaşılması da bağlamla yakından ilişkilidir. Ama içebakışta bile, içsel göstergesi yorumlarken var olan dış göstergelerden yararlanırız. Kısacası, göstergeler bir kere var olduktan sonra hayatımızda, algımızda o ya da bu şekilde varlıklarını sürdürürler.

Volosinov'a göre bilinç her bireyin kendi psişesine sıkıştırılmamalıdır zira yukarıda bahsedildiği üzere göstergelerin bağlama göre cisimleşebilir, anlam kurma göstergelerin etkileşimine bağlıdır ve bu anlam kuruluş göstergelerin ideolojik doğasından ötürü ideolojiktir dolayısıyla bilincin de sosyal olarak, dil ile kurgulandığı göz önünde bulundurulmadan bilinç tanımı yapılamaz.

2. Dilsel Ontoloji

Bu kısımda Volosinov'un pozitivist psikolojinin gerçekliği ele almasına getirdiği eleştiriler değerlendirilecektir. Pozitivist psikolojiye göre gerçeklik, algıladığımız dünyadan ibarettir ve evrenseldir ancak sosyal inşacı perspektife göre gerçekli kültürel, yerel ve tarihi bilgiye dayanır, dil ile sürekli olarak yeniden sosyal olarak inşa edilir (Burr, 1995). Dolayısıyla, insanın gerçekliğinden bahsederken sadece fiziksel dünyada yer alan ya da deney ve gözlemlerle ölçülebilecek fiziksel bir ontolojiden değil dil ile sosyal olarak kurgulanan dilsel bir ontolojiden söz etmek mümkündür. Volosinov'un dil incelemesine verdiği önem dilin gerçeklikle olan ilişkisini kurgulayışı bakımından sosyal inşacı paradigma ile paraleldir.

Volosinov, "dil-sözün edimsel gerçekliği bir sözcelemde ya da sözcelemlerde uygulamaya koyulan dilsel iletişimin oluşturduğu toplumsal olayda yatar." (Volosinov, 2001, s. 159) diye belirtir, ona göre dilsel etkileşim dilin özüdür, temel gerçekliğidir. Saussure'e göre langue (dil) ve parole (söz edimi) arasındaki ayrım metodolojiktir (Lähteenmäki, 1998) ancak Volosinov'un yazdıklarına göre dilsel herhangi bir inceleme ontolojik olmalıdır. Volosinov dil incelemesine fiziksel ontolojinin reddinden ziyade dilsel ontolojinin de incelenmesi gerektiğini vurgular zira birey, bilinç ya da psişe, psikolojinin araştırma nesnesi her ne olursa, içsel bir görüngü olmaktan ziyade dille, dilde ve ideolojide kurulan bir inşadır.

Volosinov, toplumsallıkla bireyselliğin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini iddia eder zira birey, her ne kadar kendi duygu ve düşüncelerinin yaratıcısı olsa da toplumdaki ayrı, tekil bir varlık değil sosyo-ideolojik bir görüngüdür. Toplumsal olan doğrudan çoğul olanı işaret etmez, birey de tıpkı ideoloji gibi toplumsaldır dolayısıyla toplumsallık dışında birey et ve kemikten ibaret biyolojik bir varlıktan başka bir şey değildir. Öte yandan, ideolojik ve de psikolojik olan aynı zamanda bireyseldir zira ideolojik içerikler yaratıcısıyla paralellik gösterir. Volosinov'a göre birey ve toplum birbiri içinde ve birbiri ile var olan görüngülerdir. Sonuç olarak, bireysel ve toplumsal aslında birbirinden o kadar da uzak değildir.

Her türlü diyalog etkileşimin en önemli kanallarından biridir ancak diyalog sadece kelimenin birebir anlamıyla iki kişinin konuşmasını kapsamaz. Bir kitap, herhangi matbu bir metin de toplumsal diyalogun bir parçasıdır. Yazılı metinler de ideolojik bir tartışmanın içindedir; yanıt verir, onaylar, reddeder ama her şekilde diyalogun parçası olur. Dilsel etkileşim de tam olarak bu ilişkisellikte kendine yer bulur. Dil bireylerin psişelerinde saklanmaz, soyut bir sistemin içine hapsolmez, dil paylaşılr ve etkileşimin içinde harmanlanır. Derrida metin dışında hiçbir şeyin olmadığını, metin dışında bir anlamın kurulmasının imkansızlığını vurgular (1976, s. 158). Bir başka deyişle, dildeki göstergeler dil dışında var olma ihtimali olan bir gerçekliği işaret edemez, göstergelerin anlamı ancak dil içinde üretilir. Örneğin de Saussure, kadın ve erkek kelimelerini kullandığımızda bu kelimelerin farkının hem dilsel hem de biyolojik bir farka işaret ettiğini söyler (Grbich, 2004). Ancak Derrida'nın bakış açısı ile baktığımızda görürüz ki kadın ve erkek sözcükleri biyolojide ikili cinsiyet sisteminin kabul gördüğü bir dünyayı kurgulamakta ve kadın ve erkek dışındaki cinslerin varlığını reddetmenin bir aracı olmaktadır. Dolayısıyla ideolojik olarak, ikili cinsiyet sisteminin dışında bir var oluş imkânsız kılınmaktadır, metinden başka hiçbir şey yoktur derken Derrida tam olarak bunu kast etmektedir: Kelimelerin anlamları ile dünyayı işaretlediğimizi belirten de Saussure'ün aksine sözcelemlerin ideolojinin parçası olduğunu ve ideolojinin izin verdiği kelimeler dışındakilerin zaten psişede anlam kazanamayacağını. Volosinov'un düşünceleri de Derrida ile tam bir paralellik göstermese de ideolojinin önemini ve dille olan ilişkisini vurgulaması ve dilsel ontolojiye yaptığı vurgu açısından Derrida'nın düşüncelerinin yükseldiği zeminde yer almaktadır.

Volosinov'a göre dilin üretim süreci şu şekildedir: "Toplumsal ilişki üretilir (kökü altyapıdadır); bu ilişkide dilsel iletişim ve etkileşim üretilir ve etkileşim içinde söz edimi biçimleri üretilir; son olarak, üretim süreci dil biçimlerinin değişiminde yansımaları bulur" (2001, s. 160). Volosinov'un altyapı olarak nitelediği örgütlü kişilerin ilişkisidir yani Marksist bir hayat süren toplumun ürettiği ilişki içerisindeki dilsel etkileşimin dili üretmesinden ve dili dönüştürmesinden bahsetmektedir. Bu üretim ve dönüşüm süreci, yukarıda da bahsedildiği gibi, üstyapı ile yani Marksist ideoloji ile bağlantılıdır. Yani, Volosinov'a göre dilsel etkileşim, üretim biçimleri ve ideolojiyi de içeren toplumsal yaşamdan kopuk olamaz. Ancak Volosinov'a göre, Marksist dilbilimin, politik söylemler, yasalar, yönetmelikler, şiirler ve bilimsel yazıları retorik ve poetika özelinde incelemeye odaklanması Marksist dilbilimi toplumsal ilişki sorunundan uzaklaştırmıştı. Hâlbuki toplumsal ilişki dili anlamakta daha verimli bir kaynaktır

zira Volosinov'a göre insanların günlük hayattaki konuşmaları, farklı ekonomik sınıflardan insanların birbirleriyle iletişimi, işçilerin fabrikadaki konuşmaları, bir ailenin oturma odasındaki konuşmaları incelenmeye değerdir ve toplumsal etkileşimi açığa çıkardığı için dil felsefesinin inceleme alanı olmalıdır. İlerleyen dönemde, söylemsel psikolojinin de işaret ettiği üzere, sosyal hayat ve günlük konuşmalar araştırma nesnesi olarak görülmüştür zira bu şekilde insanların gerçekliği nasıl inşa ettiği ve yaşadığı gözlemlenebilir (Grbich, 2004).

3. Bağlam

Bu kısımda Volosinov'un pozitivist psikolojinin yönteminin ve bulgularının bağlamdan kopukluğuna dair getirdiği eleştiriler değerlendirilecektir. Pozitivist psikoloji -şimdilerde yöntemleri çeşitlenmiş olsa da özellikle Marksizm ve Dil Felsefesinin yazıldığı yıllarda- ölçülebilir davranış, duygu ve biliş arasındaki korelasyonel ilişkiyi ya da sebep sonuç ilişkisini incelemektedir ve değişkenler sıklıkla bağlamdan kopuk biçimde, laboratuvarında ya da kâğıt kalem testlerinde ölçülmeye çalışılır (Guba ve Lincoln, 1994). Volosinov'a göre ise dil, bağlam olmadan anlamlandırılmaz.

Volosinov'a göre her dilsel edimin ve her göstergenin bir konusu vardır. Burada konudan kast edilen şey genel bir başlık değildir. Bunu daha iyi anlamak için Volosinov sözcüğü incelemeyi önermiştir ve sözcüğün sözlükte bulabileceğimiz anlamlarının daha üstünde konusuna göre şekillenen anlamlarından bahsetmiştir. Sözcükle yapılabilecek her türlü vurgu, her türlü ima sözcüğün konusunun dâhilindedir. Anlaşıldığı üzere Volosinov'un konu diye nitelediği olgu bağlamdır. Aynı sözce bağlama göre farklı anlamlar inşa edebilir, kimin söylediğine göre, kime söylendiğine göre anlam kazanabilir. Göstergelerin bu niteliği toplumsal değişimlerin olduğu dönemlerde daha da belirgin olarak ortaya çıkar. Örneğin, siyahilerin devlet eliyle köleliğinin yasal olduğu zamanlarda zenci (negro) sözcüğü siyahileri belirtmek için kullanılırdı ve hatta siyahiler bile özgürlük mücadeleleri süresince bile bu kelimeyi kullandılar. Egemen olandan hak talep etmek için kendilerini egemenin diliyle tanımlıyorlardı. Ancak zamanla değişen ideolojik dünya ile zenci sözcüğü bir aşağılama vurgusu güçlendi ve kölelik karşıtları bu kelimeye karşı keskin bir duruş sergilediler. Bugün beyaz birinin zenci demesi nefret suçu olarak nitelenebilirken (uygun bağlamda), siyahlar bu sözcüğü tarihi olarak kökenlerine işaret etmek istediklerinde bir vurgu aracı olarak kullanabilmektedirler. Zira toplum, organik, değişen dönüşen bir şeydir. Egemen ideolojiler zamanla değişir ve ideolojileri yansıtmaya potansiyeli taşıyan sözcükler asla sözlükteki anlamlarıyla sabitlenmiş değildir.

4. Söylem

Bu kısımda Volosinov'un ideolojik görüngülerin dil ile toplumsallaşmasına yönelik fikirleri ve pozitivist psikolojiye eleştirileri derlenmiştir. Sosyal inşacı psikolojiye göre söylem -her ne kadar tanımlaması zor olsa da- dünyayı kurgulayan ifade sistemleri olarak düşünülebilir; öyle ki, anlamlar, metaforlar, temsiller, hikayeler vb. belli bir akışta bir araya gelip dünyayı belli bir biçimde, söylemin işaret ettiği biçimde, yansıtır (Burr, 1995, s. 32). Bir başka deyişle söylem gerçekliği kurgular, dünyamızda her şeye ve herkese anlamını verir. Volosinov'un fikirleri de -kendisi söylem kavramını kullanmamış olsa da- dil ile toplumsal olarak inşa edilen dünyaya işaret etmektedir.

Volosinov'a göre, ideolojik görüngüler anlaşılacak istendiğinde ise bakılacak ilk yer dildir. Toplumsal iletişimin göstergeselliği dil içinde açık biçimde görünür haldedir. Bu noktada Volosinov, tümceyi ya da dil bilimsel süreçleri değil, sözcüğü işaret eder. Bir ideolojik görüngü olarak incelenmeye en çok değer birim sözcüktür zira sözcük hem belirtme hem temsil etme görevini üstlenebilir. Üstelik yansız bir göstergedir zira bağlama göre her çeşit ideolojik işlevi yerine getirebilir. Sözcüğün insan hayatında ve davranışlarındaki yeri sözcüğü böylesine önemli kılar. Günlük konuşmaların içerisinde, insan hayatının her alanında sözcük bulunur. Aynı zamanda iç konuşmalarda da kendisini gösterir. Dil bilimsel kuralları izlemeden, tam bir tümce kurmadan da sözcük ile bir gösterge yaratabiliriz, bir başka deyişle tek bir sözcük bir gösterge olabilir. Dilsel olmayan göstergeleri bile sözcüklerle açıklamak ya da desteklemek mümkündür. Volosinov'un da örneklediği gibi bir müzik parçasının temsil ettiği göstergeyi sözcükle ifade etmek mümkün olmayabilir. Sözcükler her türlü diğer göstergelerin yerini ikame edemeyebilir ancak her zaman destek olur ve hiçbir zaman göstergeden ayrı düşünülemez. Ancak pozitivist psikoloji, ölçülemeyen dilsel göstergelerden ziyade ölçülebilen davranışlara yönelmiştir.

Volosinov, dil felsefesiyle ilgili olarak alt yapı ve üstyapı kavramlarından bahseder ve bu ikisi arasındaki ilişkiyi açıklar. İdeolojik dünyada Volosinov'un altyapı ile kast ettiği fiziksel gerçeklik, ekonomik ilişkiler ve gündelik hayatın ta kendisidir. Üstyapı ise organik toplumsal etkileşim ve ortaya çıkan ideolojidir. Volosinov'a göre alt ve üstyapılar birbiri içine geçer ve hepsi birbirini etkiler. Ancak Volosinov, buradaki nedenselliğin mekanik bir nedensellik olarak algılanmasına karşı çıkar. Mekanik nedenselliğin ne olduğu, daha doğrusu Volosinov'un bu terim ile ne kastettiği açık değildir ancak anlaşıldığı kadarıyla mekanik nedensellik bire bir denklem gibi algılanabilir. Bir başka deyişle, pozitivist psikolojinin arayışında olduğu nedensellik kavramının ta kendisidir: Herhangi bir değişkenin doğrudan başka bir değişkene sebep olması. Doğa bilimlerinde bile mekanik nedenselliğin alanı daralmakta iken ideolojik incelemede buna yer yoktur. Dilsel etkileşim insanların içinde bir yerlerde değil, dışarda olur. Sözcüklerde ve davranışlarda tezahür eder. Üretim ilişkileri ve hayatın sosyopolitik gerçekliği insanların dilsel etkileşimini ve bu etkileşiminin nasılımı ve araçlarını belirler. Sözcükler de tam olarak bu noktada önem kazanır. Sözcük ise toplumun her yerinde bulunabilir; her ilişkide ve her etkileşimde sözcük vardır. Volosinov'un sözcüye verdiği önem, öyle görünüyor ki sosyal inşacı psikolojinin hassasiyetine denktir zira sosyal inşacı paradigmaya göre dil kullanımı, sözcük seçimi veya açıklayıcı repertuarlar, söylemleri ve konumlandırmaları açığa çıkarmak için bir araç olabilmeleri sebebiyle, örneğin, toplumdaki güç ilişkilerini çözümlmek için kullanılacak kadar önemli olgulardır (Burr, 1995).

Sözcüğün kendi anlamının olmadığını, bunun bağlama göre şekillendiğini belirtmiştik. Ancak sözcükler anlam ifade ederler, Volosinov'un (2001, s. 71) dediği gibi, "Bir sözcüğü sözcük kılan anlamıdır. Bir yaşantıyı yaşantı kılan da anlamıdır. Ve anlama ancak içsel, psişik hayatın özünü kaybetme pahasına aldırılmazlık edilebilir." Göstergenin dışında, göstergeden bağımsız bir psişe düşünülemez. Muhakkak, fizyolojik gerçekler, biyolojik gereksinimler ve dış dünyanın gerçekliği vardır ancak organizma ile dış dünyanın kesiştiği noktada da gösterge vardır. Göstergelyi göz ardı ederek psişeyi anlamamız mümkün değildir. Bu noktada Volosinov'un asıl eleştirisi pozitivist psikolojiye yöneliktir. Yöntem olarak psikolojinin ideolojiden öne koyulmasına karşı çıkar. Bu yaklaşıma, psişeyi toplumsallıktan uzaklaştırdığı, ideolojiden yalıtıldığı ve insanın içinde bir yerlerde dış çevresinden uzak bir gerçekliğin olduğu fikrini doğurduğu için tepkilidir.

SONUÇ

Volosinov, kitabında, dil felsefesine ve dilbilime bakış açısını anlatmış, dil bilgisinin tuttuğu yeri aktarmış ve bunlar içinde sözcenin değerini ifade etmiştir. Bu amacına yönelik olarak, psikolojinin yöntemlerini ve paradigmasını sadece Marksizm eleştirisi yapmak için bir araç olarak kullanmıştır. Dönemi içinde oldukça fazla tepki de toplayan bu eleştirilerin Marksist dil felsefesine katkıları tartışmalıdır ancak psikolojinin paradigma değişimine ciddi katkılarda bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Neredeyse bütün psikoloji tarihi metinleri, modern psikoloji tarihinin 1879'da Wundt'un deneysel psikoloji laboratuvarı ile başladığını söylemektedir. Buradan da görüleceği üzere psikolojinin bilim olarak tanınması esasında psikolojinin pozitivist kriterlerde ölçülebilir ve gözlenebilir veriyi analiz etmeye başlaması ile önu açılmıştır. Daha objektif ve genellenebilir bir psikoloji bilimi hedefi ile yöntemleri, ölçümleri standardize edip, kontrolü artırmaya çalışan böylece daha sağlıklı ve genellenebilir sonuçlara ulaşmayı hedefleyen pozitivist psikoloji gerçeğin doğru yöntemlerle çözülebilir olduğuna inanmakta bu durum ise psikolojik araştırmaların yerel olanın ve sayısal değerlerle ölçülemeyecek görüngülerin göz ardı edilmesine sebep olmuştur. 1960'lar ve 1970'lerde, psikoloji alanında yaşanan dönüşüm, eleştirel bakış açısı psikolojinin genellenebilir olma kaygısıyla kültürel, yerel çeşitlilikleri gözden kaçırdığını belirtip yeni bir paradigma önermektedir (Burr, 1995). Bu yeni paradigma, sosyal inşacı paradigma öncelikle gerçekliğin ölçülebilir, sabit durağan bir olgu olmadığını dilde ve konuşmada an be an sürekli yeniden üretildiğini, sosyal olarak inşa edildiğini belirtmektedir. Sosyal inşacılık, özcülüğü ve realizmi reddeden, tarihi, yerel ve kültürel özelliklere önem veren, bilgiye eleştirel gözle yaklaşan bir paradigma olarak dilin düşünce için önkoşul olduğunu ve sosyal bir eylem olduğunu kabul etmektedir (Burr, 1995). Dolayısıyla araştırma yöntemleri dili ve dil kullanımlarını, söylemleri incelemek üzerinden şekillenmiştir. Örneğin, Söylem analizi, araştırma konusunu her türlü metinde ve konuşmada arar, bireylerin yaşamlarını ve gündelik hayatlarını ilgilendiren konularda doğal biçimde gelişen konuşmaları inceleyerek psikolojik konuları çalışır

(Edwards, 2005; Potter, 1997). Volosinov'un psikolojiye getirdiği eleştiriler de psikolojideki 1960'lerde yükselişe geçen paradigma dönüşümüyle ilişkilendirilebilir.

Volosinov'un pozitivist psikolojiye getirdiği ve bu yazıda dört ayrı başlık altında incelenen eleştirileri, temel olarak Volosinov'un ideoloji ve dil ilişkisine vurgusu üzerinden şekillenmiştir. Volosinov, ideolojiden ve toplumsallıktan uzakta duran bir dil felsefesinin dilin özünü, tarihini ve yaşayışını kavrayamayacağını anlatmış, dil incelemesinin ne psişe ne de ideoloji ile sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. Bununla birlikte ideolojik olanı psişeden ayıran bir psikolojik incelemenin mümkün olmayacağını vurgulamıştır.

Volosinov'un pozitivist psikolojiye getirdiği ilk eleştiri bilinç kavramı çerçevesindedir ve bu yaklaşımının, sosyal inşacı psikolojinin, bilinci incelemedeki bakış açısıyla paralellik gösterdiği söylenebilir zira sosyal inşacı paradigmanda hiçbir şey sadece bireyin psişesine mahsus biçimde ele alınamaz veya sadece toplumsal yapıdan doğamaz aksine kişilerin etkileşiminde ve kişilerin deneyiminde var olur; deneyim ve bilinç de dilin yapısı ile birlikte inşa edilir (Burr, 1995). Dolayısıyla hiçbir şey ve hiç kimse ideolojiden kopuk biçimde tek başına var olamaz, elbette bilinç de. Volosinov da dili incelerken, dilin öğrenilen bir şey, anadilin duya duya anlaşılabilir bir şey olmadığını daha ziyade anadil ile bilince ulaştığımızı belirtir. Yani Volosinov'a göre insanlar dilin varlığı ile içsel konuşma pratiği ile içsel göstergeyi başka göstergelerle ilişkilendirerek bilinçlerini kurarlar.

Volosinov'un psikolojiye ikinci eleştirisi pozitivist psikolojinin ontolojik yaklaşımı üzerinedir. Sosyal inşacı psikoloji de tıpkı Volosinov gibi pozitivist psikolojinin psikolojik bilgiyi ele alışıma eleştiri getirir zira pozitivist paradigmanın ontolojik varsayımı algılanabilir bir gerçeklik olduğu, zamandan ve bağlamdan bağımsız olarak bu gerçekliğin ulaşılabilir olduğudur; dolayısıyla epistemolojik olarak da gerçekliğini kabul ettiği olguları ölçmek üzerinden bilgiye ulaşmayı tercih eder (Guba ve Lincoln, 1994). Ancak sosyal inşacı paradigmaya göre gerçeklik görecelidir, dilde var olur, sosyal olarak inşa edilir, dili kullananlar tarafından yaratılır, dönüştürülür, mümkün kılınır (Burr, 1995; Guba ve Lincoln, 1994). Bir başka deyişle psikolojinin inceleme alanının fiziksel ve davranışsal gerçeklikten ziyade dil, dille kurgulanan gerçeklik yani dilsel ontoloji olması gerektiğini vurgular ve araştırma aracının dil olması gerektiğini savunur zira psişe dilsel ontolojinin parçasıdır ve ideolojik olan, toplumsal olan aslında dilin her yerine sızmaktadır.

Volosinov'un sözcenin konusu üzerine yaptığı değerlendirmeler sosyal inşacı psikolojinin bağlamı ele alışı ile paralel biçimdedir. Volosinov sözcenin konu içinde anlam kazandığını belirtmiştir. Volosinov'a göre sözcenin anlamı, dilsel anlamlandırmanın alt sınırı ve konu ise dilsel anlamlandırmanın üst sınırıdır. Volosinov, "anlam, özünde hiçbir şeyi kastetmez; yalnızca potansiyelliğe sahiptir" (Volosinov, 2001, s. 168) derken anlam kuruluşunun etkileşimle gerçekleştiğinden bahsetmekte ve sözcelerin konuya bağlı olarak anlamlandırılabilirliğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla, örneğin, konuşma esnasında kişilerin birbirleri için konuları, birbirleri için ifade ettikleri anlam ya da güç ilişkileri sözceye konusunu kazandıran etmenler olabilir. Sosyal inşacı psikoloji de kişilerin konularının (Harré ve Langenhove, 1991) veya güç ilişkilerinin dilsel etkileşimle mümkün kılındığını ve dilsel etkileşimin incelenmesi ile ortaya çıkarılabileceğini belirtir. Dilsel etkileşimde ise bağlam, metnin ve konuşmanın üretiminin ve kavranmasının sınırlarını belirler (van Dijk, 2008) zira konuşmada neyin uygun olduğuna, neyin imkanı olduğuna dair bilgiyi bağlam sağlamaktadır.

Volosinov'un ideoloji ve toplumsallıkla ilişkili eleştirileri bu yazıda söylem başlığı altında aktarılmıştır. Sosyal inşacı paradigmanda ciddi bir alan olan söylemsel psikolojinin temel prensipleri ile Volosinov'un fikirlerinin paralelligi göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Söylemsel psikolojiye göre dil, zihni ifade eden bir olgudan ziyade eylemi inşa eden bir olgudur, kişiler gerçekliği dilde ve dil ile kurarlar (Edwards, 1997). Açıklayıcı repertuvarlar da söylemsel psikolojinin tanımı ile bir konuyu açıklamak için kullanılan ulaşılabilir dilsel kaynaklardır; dünyayı değerlendirmek ve anlamlandırmak için kullanılan fikirlerdir (Hepburn, 2002; Tuffin, 2005). Volosinov'un söylem konusunda pozitivist psikolojiye getirdiği eleştirilerin özellikle söylemsel psikolojinin açıklayıcı repertuar kavramı ile örtüşmesi dikkat çekicidir. Volosinov, psikolojik araştırmada dilsel iletişime odaklanılması ve toplumsal edimin ve etkileşimin incelenmesi gerektiğini savunur. Bilinç ya da iç konuşmanın bile toplumsal etkileşimden bağımsız olmadığını düşünen bir dilbilimci için bu elbette şaşırtmayan bir önermedir. Volosinov, sosyalleşmenin bireyin ideolojisini etkilediğini dolayısıyla farklı grupların kendine özgü bir söylem biçimleri repertuarı olduğundan bahseder. Örneğin, dönemin Rusya'sındaki "lüzumsuz adam Ruskin" ifadesinin, (Bkz. Volosinov, 2001, s. 59) bir sanat eserinden türeyip dönemin

Rusya'sının ideolojik problemlerine işaret eden bir repertuar haline gelişi dilin toplumsal değerlerin değişimine duyarlılığının tezahürüdür. Volosinov'un bu kavramı, sosyal inşacı paradigmadaki açıklayıcı repertuarlar kavramına benzemektedir.

Bunun dışında, eleştirel söylem analizinin amaçlarından biri de baskın söylemin altında ezilen ve sesi duyulmayan grupların sesi olmaktır. Zira eleştirel söylem analizi, söylemlerin arasındaki güç ilişkilerinin değişebileceğine, bazı söylemlerin baskın hale gelebileceğine ve ideolojilerin duyulur hale gelebileceğine inanır (Wodak ve Meyer, 2009). Volosinov da benzeri biçimde ideolojem olarak adlandırdığı bir kavramdan bahseder. Bu dış ideolojik malzeme henüz maddileşmemiş, iç gelişimini sürdüren bir varlıktır, tıpkı azınlık grupların söylemleri gibi. Volosinov'a göre ideolojelerin toplumla paylaşılmasına, tekrar tekrar bu dış ideolojik malzemenin yenilenmesine bağlı olarak bazı ideolojeler dış gösterge halini alabilir. Volosinov'un burada aktarılan düşünce akışı söylemlerin toplumsallığı, baskın olmayan söylemlerin de zamanla duyulur ve ulaşılabilir olma süreciyle paraleldir. Volosinov'un dil incelemesini sadece psişe ya da ideoloji ile sınırlandırmayan, bireyin kendi içinde ve dışında diyalog üzerinden inşa edildiğine işaret eden yaklaşımı örneğin, yakın dönemlerde çalışmalar yapan Bakhtin'in diyolojik benlik kavramı, Wittgenstein'in dil oyunları kavramı ve Vygostky'nin içsel konuşma ve yakınsal gelişim alanı kavramları ile de paralellik göstermektedir. Wittgenstein'in sosyal inşacı psikolojiye etkileri sıklıkla tanınırken (te Molder, 2015) Volosinov'un düşünceleri psikolojiden ziyade dilbilim alanında tanınmıştır (Holborow, 2006). Volosinov'un dil felsefesi hakkındaki düşüncelerinin ve pozitivist psikolojinin bireyi toplumsallıktan sıyıran ve zihnine indirgeyen yaklaşımını getirdiği eleştirilerin, sosyal inşacılık ve söylemsel psikolojinin üzerinde yükseldiği kuramsal zemini, en az Wittgenstein kadar, hazırladığı söylenebilir. Volosinov, belki sosyal inşacılığı kuran isimlerden biri olarak anılmaz ama hem fikirlerinin temelleri hem de bunu 1930'larda yapmış olması onu sosyal inşacılığın öncülerinden biri olarak görmemize sebep olabilir. Vivian Burr'un de belirttiği gibi sosyal inşacılık, dışarda bir yerde bir gerçeğin durduğu fikrini reddederler; gerçek an be an dil ile yaratılır ve sabit, değişmez değildir (Burr, 1998).

KAYNAKÇA

- Bayad, A., ve Alparslan, B. (2017). 20. yüzyıl bilim anlayışının psikolojiye mirası: Ulus, birey, kimlik, öznellik. *Psikoloji ve Toplum, 1*, 19-28.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Taylor & Francis.
- Burr, V. (1998). Overview: Realism, relativism, social constructionism and discourse. İçinde I. Parker (Ed.), *Social constructionism, discourse and realism*. London: SAGE.
- de Saussure, F. (2014). *Genel dilbilim yazıları*. (S. Bouquet, R. Engler, A. Weil, ve A. Öz, Ed., S. Kılıç, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Derrida, J. (1976). *Of grammatology*. (G. C. Spivak, Çev.). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Edwards, D. (1997). *Discourse and cognition*. London: SAGE.
- Edwards, D. (2005). Discursive psychology. İçinde K. L. Fitch ve R. E. Sanders (Ed.), *Handbook of language and social interaction* (ss. 257-275). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Grbich, C. (2004). *New approaches in social research*. London: SAGE.
- Guba, E. G., ve Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. İçinde N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of qualitative research* (ss. 105-117). Thousand Oaks: SAGE
- Harré, R., ve Langenhove, L. V. (1991). Varieties of positioning. *Journal for the Theory of Social Behaviour, 21*(4), 393-407.
- Hepburn, A. (2002). *An introduction to critical social psychology*. London: SAGE.

- Hilgard, E. R. (1980). Consciousness in contemporary psychology. *Annual Review of Psychology*, 31(1), 1-28.
- Holborow, M. (2006). Putting the social back into language: Marx, Vološinov and Vygotsky reexamined. *Studies in Language & Capitalism*, 1, 1-28.
- Jørgensen, M., ve Phillips, L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: SAGE.
- Lähteenmäki, M. (1998). On dynamics and stability: Saussure, Voloshinov, and Bakhtin. İçinde M. Lähteenmäki ve H. Dufva (Ed.), *Dialogues on Bakhtin: Interdisciplinary readings*. Jyväskylä: Univ. of Jyväskylä.
- Potter, J. (1997). Discourse analysis as a way of analysing naturally occurring talk. İçinde D. Silverman (Ed.), *Qualitative research: Theory, method and practice* (ss. 144-160). London: SAGE.
- te Molder, H. (2015). Discursive psychology. İçinde K. Tracy, T. Sandel ve C. Ilie (Ed.), *The international encyclopedia of language and social interaction* (ss. 1-11). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Tuffin, K. (2005). *Understanding critical social psychology*. London: SAGE Publications.
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and context: A sociocognitive approach* (Reprinted). Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Volosinov, V. N. (2001). *Marksizm ve dil felsefesi*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wodak, R., ve Meyer, M. (Ed.). (2009). *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE.